

The Body Languages Teachers Use in the Classroom and their Purposes

Dr. Dilek Çapar (Teacher-Antalya)
Ministry of National Education- Türkiye
ORCID: 0000-0002-2306-0976
dilekcapar07@gmail.com

Prof. Dr. Ekber Tomul
Burdur Mehmet Akif Ersoy University- Türkiye
ORCID: 0000-0003-1554-3131
etomul@mehmetakif.edu.tr

Abstract

It is necessary for the education to continue in a healthy way whether the messages that the teachers aim to give in the body language they use are perceived by the students as intended. In this research, it is important to determine the meanings that teachers attribute to the body language they use in their classrooms. This study aims to determine the body languages that classroom teachers use in the classroom and their usage purposes. The research was in convergent mixed methods design with the data-transformation variant. The study group of the research consisted of classroom teachers working in primary schools in the central districts of Antalya. The study group was determined in two stages using stratification and cluster sampling methods. Three districts from the central districts of Antalya and three schools from all three districts were selected. According to this distinction, a district with a low socio-economic status, a district with a medium status and a district with a high socio-economic status were randomly selected by cluster sampling. Three schools were taken from the selected districts by simple random method. A total of 45 classroom teachers, 23 female and 22 male, working in these designated schools were determined as the study group. Data were collected by semi-structured interview. The data were analyzed by content analysis. Teachers convey messages in the classroom using hand-arm movements, voice tone changes, body posture, touch/close contact, gestures/mimics, eyes and space. Teachers make more than one movement while using these bodily languages. When evaluated in general, it can be said that teachers use body language in the classroom for the purpose of conveying emotion, conveying information, attracting attention and behavior management. The transmission of emotions can be in the form of transmission of positive and negative emotions and also desired and undesirable behaviors in behavior management.

Keywords: Communication in education, Communication in classroom, Verbal communication, Nonverbal communication

**E-International
Journal of Educational
Research**

Vol: 13, No: 5, pp. 41-59

Research Article

Received: 2022-04-21
Accepted: 2022-09-07

Suggested Citation

Çapar, D. & Tomul, E. (2022). The body languages teachers use in the classroom and their purposes, *E-International Journal of Educational Research*, 13(5), 41-59. DOI: <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1106879>

Extended Abstract

Problem: The classroom is a constant space of interaction between teachers and students. The most important dimension of this interaction is communication. The etymological origin of the concept of communication is sharing and spreading. Communication is the process of sending and receiving messages that allow us to share our knowledge, skills, attitudes and feelings. In this sense, communication makes it easier for students to reach their learning goals by making the meanings common in the classroom (Toprakçı, 2017) and strengthening the relationship between teacher and student. This research aims to determine the non-verbal communication channels used by classroom teachers and the purposes of using these channels and their perceptions of students.

Method: The research was in convergent mixed methods design with the data-transformation variant as it aims to determine the non-verbal communication channels used by classroom teachers, their usage purposes and students' perceptions. The study groups of the research consisted of classroom teachers and students working in primary schools in the central districts of Antalya. Study groups were determined using stratification and cluster sampling methods. Three districts from the central districts of Antalya and three schools from all three districts were selected. In each of the selected districts, 3 schools were selected by simple random method. A total of 45 classroom teachers, 23 female and 22 males, working in a total of nine selected schools were determined as the study group. In the study, data were collected from teachers through a semi-structured interview form. Face-to-face interview technique was used with the teachers. Content analysis method was used while analyzing the data obtained from teachers.

Content analysis method was used while analyzing the data obtained from the teachers in the research. As a result of the content analysis, non-verbal communication channels used according to the theories were determined. The opinions expressed by the teachers through semi-structured interview forms were collected and recorded in a computer environment. The main aim is to reach the concepts and relationships that can explain the collected data. While analyzing the written documents obtained during the interview process, the relevant literature was considered, and the long answers of the participants were shortened by the researcher by preserving the main idea and original views. 25% of the interview data, then all the interview data were coded. The reliability of the research was calculated by comparing the coding of the researcher and the expert.

Conclusions: Considering the importance of effective and healthy communication between students and teachers in education on success, it is clear that non-verbal communication channels used by teachers have effects as well as verbal communication. The non-verbal communication channels that teachers use in and outside the classroom and the meanings they attribute to these channels give an idea about how healthy student-teacher communication is. Classroom teaching is the part that undertakes the most basic mission of the educational institution not only in our country but also all over the world. As a matter of fact, the next educational steps are shaped by the education that the classroom teachers laid the foundations for. Non-verbal communication channels, which have an effective function in the communication between classroom teachers and students, and the analysis of whether there is a difference between teachers' perceptions on this subject and students' perceptions; It is expected that it will contribute to both revealing how successful the communication in today's education structure is and contributing to the education programs to be created in the future. It is important that the generations who will build the future of the societies interact intensively after their families and are affected both psychologically and socially in the educational environments that the communication is built and carried out in a healthy way.

According to the data obtained from the study, classroom teachers intensively use body movements, head region expressions, contact, hand and arm expressions and tone of voice in their classes. Teachers often use non-verbal communication techniques to convey the messages they want to give while communicating with their students in their classrooms. Body languages are mostly used by teachers in the classroom environment, such as making eye contact, smiling, sneezing, bringing the index finger to the lips, hitting the table or desk, touching (contact), walking between the rows, clapping hands, playing with the tone of voice. Düzgün (2015), "Examination of eye contact behaviors of classroom

teachers according to some variables", it was observed that teachers use eye contact in the topics of motivation, classroom management, discipline and nonverbal communication. Barati's (2015) study titled "The Effect of Eye Contact between Teacher and Student on L2 Learning", it was concluded that the classroom in which eye contact is established is more successful in terms of positive relations between students and their teachers Aksoy's (2016) "The relationship between classroom teachers' use of body language and students' perceptions", classroom teachers use head movements, facial and eye expressions, sitting expressions, hand and arm expressions, foot movements, and distance usage expressions in their classrooms. In Şen's (2006) study, "A Study on Determining the Levels of Use of Body Language of Anatolian Hotel Management and Tourism Vocational High School Teachers' Body Language in Classroom Communication", according to teachers, positive body language movements used in classroom communication show students positive and negative body language movements. was found to be adversely affected. Bağcı (2008), in his study titled "The Perception of Teacher's Body Language by Students", found that teachers who pay attention to students' body language increase their interest and success in their lessons. In Hürmeriç's (2008) study named "Evaluation of physical education teachers' non-verbal communication behaviors according to student perceptions", physical education teachers' non-verbal communication behaviors are "using hand and arm movements" and "showing fatigue, anger and boredom from facial expressions". cases, it was observed that the students did not participate in the lesson less. This study is based on the results of the study conducted by Şen (2006), Bağcı (2008), Hürmeriç, (2008), Barati (2015), and Aksoy (2016), according to the results of the non-verbal communication channels used by teachers in education and training. It is seen that it affects the quality, efficiency, quality and student motivation of the activities

According to the findings, teachers use the same body language in their classrooms for more than one purpose. In their classrooms, teachers use approval, waiting for the behavior to happen, admiration, resting/focusing, maintaining silence in the classroom, appreciating the student, drawing attention to the lesson, expressing anger, showing love, preventing the behavior, warning, establishing authority, dominating, appreciating, explaining. They use body language to confirm. When the literature is examined, according to the findings of the studies (Şen, 2006; Bağcı, 2008; Hürmeriç, 2008; Yıldızhan, 2014) teachers are nonverbal. They use communication techniques intensively to attract students' attention to the lesson, to strengthen the relationship between them based on love and respect, to warn those who make mistakes, to give a message without affecting the teaching process, and to receive feedback on whether they understand what they are saying.

As a result of the study titled "The Interrelationship of Teachers' Verbal and Nonverbal Conflict Behaviors and Students' Desire to Speak English in Taiwan Secondary School Classrooms" conducted by Hsu and Roso (2006), teachers stated that their students' willingness to attend the lesson and speak English is increasing more due to non-verbal communication. Teachers use body language in order to attract attention, to reject, to approve/accept, to express anger, to attract attention, to establish authority.

In order to attract attention, teachers use body language in their classrooms such as sitting at the table or in a row, touching, walking between the rows, eye contact, frowning, clapping, hitting the table/bench/wood, playing with the tone of voice of going to the student's side. Teachers use body language at least in their classrooms to enable them to speak loudly and to express their tiredness. Non-verbal communication practices can create positive/negative feelings between the student and the teacher.

As a result; classroom teachers use body movements, head region expressions, contact, hand and arm expressions and voice tone expressions in their classrooms. Teachers often use non-verbal communication techniques to convey the messages they want to give while communicating with their students in their classrooms. Body languages are mostly used by teachers in the classroom environment, such as making eye contact, smiling, sneezing, bringing the index finger to the lips, hitting the table or desk, touching (contact), walking between the rows, clapping hands, playing with the tone of voice.

Teachers use the same body language for more than one purpose in their classrooms. In their classrooms, teachers use approval, waiting for the behavior to happen, admiration, resting/focusing,

maintaining silence in the classroom, appreciating the student, drawing attention to the lesson, expressing anger, showing love, preventing the behavior, warning, establishing authority, dominating, appreciating, explaining. They use body language to confirm. Teachers use body language in order to attract attention, to reject, to approve/accept, to express anger, to attract attention, to establish authority.

In order to attract attention, teachers use body language in their classrooms such as sitting at the table or in a row, touching, walking between the rows, eye contact, frowning, clapping, hitting the table/bench/wood, playing with the tone of voice of going to the student's side. Teachers use body language at least in their classrooms to enable them to speak loudly and to express their fatigue.

Suggestions: Classroom teachers use non-verbal communication techniques in their classrooms, either consciously or unconsciously. Considering the function of non-verbal communication techniques to establish positive communication and increase efficiency in education through positive communication; It is important for teachers to have knowledge about non-verbal communication techniques and their importance and to increase their expertise on this subject both theoretically and practically. It is thought that organizing in-service training activities through experts and guidance counselors working within the Ministry of National Education, Guidance and Research Centers in terms of non-verbal communication techniques for teachers and the conscious reflection of these techniques in educational environments can contribute to the creation of positive educational environments. It can be ensured that the use of non-verbal communication techniques among classroom teachers can be compared according to gender, age factor and variables such as the cultural region/family structure they grew up in. Through these variables, the differences can be revealed by asking the students what the non-verbal communication techniques they observe in their teachers and the meaning of the non-verbal communication techniques they use to the teachers.

It will be beneficial to provide healthy feedback on non-verbal communication techniques in mutual student-teacher communication by informing students and teachers about the result obtained. It is seen that students' perceptions of the non-verbal communication techniques their teachers use in their classrooms and the teachers' purposes of using these techniques do not always have a common meaning for both parties. For this reason, it would be useful to inform the students about non-verbal communication techniques by the teachers.

Conducting similar studies on the subject to teachers in schools and sharing the findings, results and suggestions obtained from the studies with the teachers, conducting analyzes that include mutual comparisons of the subject with the application and research data in the educational environments in developed countries will help to analyze the positive/negative effects of non-verbal communication techniques on educational performances. can give an opportunity. It is thought that those who want to do research on this subject can also use the observation technique and reach healthier results.

Öğretmenlerin Sınıfta Kullandıkları Beden Dilleri ve Kullanış Amaçları¹

Dr. Dilek Çapar (Öğretmen-Antalya)

Millî Eğitim Bakanlığı- Türkiye
ORCID: 0000-0002-2306-0976
dilekcapar07@gmail.com

Prof. Dr. Ekber Tomul

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi- Türkiye
ORCID: 0000-0003-1554-3131
etomul@mehmetakif.edu.tr

Özet

Sınıf, öğretmenler ve öğrenciler arasında sürekli etkileşim alanıdır. Bu etkileşim iletişime dayanmaktadır. İletişim, bilgi, beceri, tutum ve duygularımızı paylaşmamızı sağlayan mesaj gönderme ve alma sürecidir. Bu anlamda iletişim sınıfta öğretmen-öğrenci arasında ilişkiyi güçlendirerek öğrencilerin hedeflerine ulaşmalarını kolaylaştırır. Öğretmenin rolü, öğrencilerin tüm alanlarda (akademik, sosyal, duygusal) ilerlemelerini ve başarılarını kolaylaştırmaktır. Bu anlamda öğretmenin öğrencilerin genel gelişimi için sorumluluğu çok yüksektir. Öğretmenlerin kullandıkları beden dilinde vermeyi amaçladıkları mesajların, öğrenciler tarafından amaçlandığı şekilde algılanıp algılanamaması eğitimin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için gereklidir. İşte bu gereklilikten yola çıkılarak yapılan araştırma da öncelikle öğretmenlerin sınıflarında kullandıkları beden dillerine kendi içlerinde yükledikleri anlamların neler olduğunun belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu genel çerçevede bu çalışma sınıf öğretmenlerinin sınıfta kullandıkları beden dilleri ve kullanım amaçlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu Antalya ili merkez ilçelerdeki ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Belirlenen okullarda görev yapan 23'ü kadın, 22'si erkek toplam 45 sınıf öğretmeni çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme ile toplanmıştır. Veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Öğretmenler sınıfta el-kol hareketleri, ses tonu değişimleri, beden duruşu, dokunma/yakın temas, jest/mimik, göz ve alan kullanarak mesajlar iletmektedirler. Öğretmenler bu bedensel dillerini kullanırken birden fazla hareket yapmaktadırlar. Öğretmenler sınıfta genel olarak beden dillerini, duyguların iletimi, davranış kontrolü ve davranışların yönetimi ve bilgi yönetimi amacıyla kullanılmaktadırlar. Duyguların iletimi olumlu ve olumsuz duyguların iletimi şeklinde olabilmektedir. Yine davranış yönetiminde istenen ve istenmeyen davranışların yönetiminde beden dillerinin etkili kullandığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitimde iletişim, Sınıfta iletişim, Sözlü iletişim, Sözsüz iletişim

**E-Uluslararası
Eğitim Araştırmaları
Dergisi**

Cilt: 13, No: 5, ss. 41-59

Araştırma Makalesi

Gönderim: 2022-04-21
Kabul: 2022-09-07

Önerilen Atıf

Çapar, D. ve Tomul, E. (2022). Öğretmenlerin sınıfta kullandıkları beden dilleri ve kullanım amaçları. E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13(5), 41-59. DOI: <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1106879>

¹ Bu makale, Dilek ÇAPAR'ın Prof. Dr. Ekber TOMUL danışmanlığında yürütülen "Sınıf öğretmenlerinin kullandıkları sözel olmayan iletişim kanalları ve bu kanallara ilişkin öğrenci algıları/Non-verbal communication channels used by class teachers and student perceptions about these channels" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Sınıf, öğretmenler ve öğrenciler arasında sürekli etkileşim alanıdır. Bu etkileşimin en önemli boyutu iletişimidir. İletişim kavramının (communication) etimolojik kökeni paylaşım ve yaymaktır. İletişim, bilgi, beceri, tutum ve duygularımızı paylaşmamızı sağlayan mesaj gönderme ve alma sürecidir. Bu anlamda iletişim sınıfta anlamları ortak kılarak (Toprakçı, 2017), öğretmen-öğrenci arasında ilişkiyi güçlendirmek suretiyle öğrencilerin öğrenme hedeflerine ulaşmalarını kolaylaştırır (Caradec, 2006; Başaran, 2007).

İletişim sürecinde mesajların iletildiği kanallar sözel ve sözel olmayan şeklinde kategorize edilmektedir. Çalışmalarda sözcüklerle iletişim sözel (verbal) ve sessel (vocal) boyutuyla incelenmiştir. Sözel iletişim daha çok kullanılan sözcüklere yüklenen anlamlara dayanmaktadır (Covey, 1997; Toprakçı, 2001). Sözcüklerin sessel olan boyutu (sesin yüksekliği, tonu, vurgusu) de sözel olmayan (non-verbal) göstergeler kapsamında ele alınmıştır. Eğitimciler, psikologlar, antropolog ve sosyologlar sözsüz iletişimi kelimeler olmadan iletişim olarak tanımlarlar. Sözel olmayan iletişim önemli ölçüde bedenimize dayalı anlam üretmek olarak belirtildiği için çoğu çalışmada sözel olayan iletişim ile beden dili eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Gregersen, 2007; Adair, 2006; Haneef ve diğerleri, 2014; Kožić, Žunac ve Bakić-Tomić, 2013; Pease, 2003; Çalışkan, 2010). Beden dili, insanların ilk anlaşma aracı ve ilk dili olmuştur. Beden dili anlam üretmek için sözcükler olmadan mesajları kullanma sürecidir.

Temel olarak sözsüz iletişim ayrımı iki kanala dayandırılmakla birlikte kanalların tanımlanmasında farklılıklar vardır. Bolinger (1975) sözel olmayan iletişim kanallarını: görülebilir kanal (jestler, mimikler, yüz ifadeleri, beden duruşu vb.) ve yarı-dilsel (*paralinguistic*) kanal (ses tonu, şiddeti, hızı vb.) şeklinde ayırmıştır. Bir başka çalışmada ise sözsüz iletişim, jestler, yüz ifadesi, göz teması, duruş (bedensel tutum), vokal özellikler (örneğin ses tonu) ve nefes alma gibi fiziksel görünürlüğü belirgin olan kanallarla sağlandığı gibi fiziksel görünürlüğü daha az belirgin olan zaman, elbise, duruşlar, mekansal kullanım ve mesafe unsurlarını kapsamaktadır (Cüceloğlu, 2000).

Okullarda uygulanan öğretim programlarının amacına ulaşmasında sözel süreçler temel olmakla birlikte sözel olmayan süreçler ise amaca ulaşmada aracılık eder (Erdem, 2009; Babad, 2009). Sözcükler, görüşleri, eylemleri ve nesnelere adlandırma ve bunlarla ilgili bilgi ve düşünceleri karşındakilere aktarmada yetersiz kalabilir. Sözcüklere dayalı bu iletişim yetersizlikleri bedenimizin farklı organlarını kullanarak giderebiliriz. Bedenimizin farklı organları ile kurduğumuz iletişim "beden dili" olarak ifade edilmektedir (Haviland, Prins, Walrath, McBride, 2008). En etkili iletişim, sözlü ve sözsüz mesajlar senkronize olduğunda gerçekleşir ve iletişim sinerjisi yaratır.

İletişimde sosyal anlamların sadece üçte biri sözcüklerle iletilirken, üçte ikisi sözel olmayan mesajlarla iletilmektedir (Gregersen, 2007). Pease (2003)'e göre hareketlerde cümleler halindedir ve kişinin duyguları ve davranışları hakkında ipuçları verir. Sözel olmayan iletişim sözel iletişimden bağımsız mesajlar ilettiği gibi aynı zamanda sözel iletişime derinlik, anlam ve ikna edici güç katabilir. Sözsüz mesajların gerçekçi olma olasılıkları daha yüksektir. Çünkü sözsüz davranışlar konuşulan kelimeler kadar kolaylıkla kontrol edilemezler. Ayrıca sözsüz iletişim, sözlü iletişime ek destek sağladığı için sözlü iletişime kıyasla çok güvenilir ve etkili kabul edilir (Haneef ve diğerleri, 2014). Beden dili, hareketler, bedenin duruşu, yüz ifadeleri aracılığı ile hem istedik hem de bilinçaltı iletileri karşındakilere aktaran bir iletişim kurma sistemidir. Bu anlamda beden dili tek başına mesajlar iletmez, aynı zamanda sözel iletişim ile ilişki bağlamında da işlevler görmektedir. Dilsel kanal esas mesajın içeriğini taşıyıcı iken, sözsüz davranışlar iletişimcilerin duygusal durumları, tutum ve sosyal dinamikleri ifade etmede temel bir rol oynamaktadır. (Stuart, 2001). Sözsüz iletişim, gönderilen mesajın taşıdığı anlamı derinleştirmekte, bunun yanı sıra da geri planda kalan ayrıntıları su yüzüne çıkarmaktadır. (Hellriegel ve ark. 1989; Tayfun, 2011).

Beden dili başkaları ile bağlantı kurmada, gerçekten söylemek istediğinizi ifade etmede ve iyi bir ilişki kumada güçlü bir araçtır. Bedenimizin verdiği mesajlar, sözlerimizden daha etkili olmaktadır (Açıl, 2005). Sözsüz ipuçlarını tanımlama, anlama ve yorumlama yeteneği insanlar arasında iletişimin kalite ve başarısını artırır (Kožić, Žunac ve Bakić-Tomić, 2013). Çalışkan'a (2010) göre beden dili ile duygu ve coşkular etkin bir şekilde ifade edilir, kişiler arası ilişkileri tanımlar ve belirler, sözlü iletişimin içeriği hakkında bilgi verir. Beden dili hareketleri genel olarak yedi grup altında toplanmaktadır. Bunlar; yüz ifadeleri (gözler, dudaklar, jest ve mimikler), baş hareketleri, el-kol hareketleri, pozisyon ve vücudun

duruşu, ayakta durma ve oturma, bacaklar ve ayakların kullanımı, mesafe ve bedensel temastır (Sillars, 1995).

Çalışmalar bir öğretmenin sınıf yönetiminde iletişimin %75'ini (kasıtlı veya başka türlü) sözel olmayan iletişim kanallarını kullandığını belirtmektedir. Sözel olmayan iletişim sınıf yönetiminde etkin rol oynamakla birlikte öğretim alanında %70 den fazla role sahiptir (Haneef, Faisal, Alvi & Zulfiqar, 2014). Yazara bağlı olarak yüzde 7 ila 37 arasında kelimelerle iletişim kurulurken, yüzde 82 ila 93 arasında sözsüz olarak gönderilmektedir. Amaç ve duyguların iletilmesinin %93'ü sözsüz, % 7'si ise sözel iletişim yoluyla gerçekleşmektedir (Miller, 1988; Dutta, 2011). Duygularımızı ifade ederken, iletişimimizin %55'ini beden diliyle, %38'ini ses tonuyla ve %7'sini de kelimelerle gerçekleştirdiğimiz söylenir. Bu oranlar, kişiler arası ilişkilerin ve iletişim ortamının özelliklerine göre daha az ya da çok olabilir (Haviland, Prins, Walrath ve McBride, 2008). Genellikle öğretmen ve öğrencilerin sözel mesajlardan daha çok sözsüz mesajlara güvenmeleri nedeniyle sınıfta sözsüz iletişim önem taşımaktadır (Kožić, Žunac ve Bakić-Tomić, 2013).

Öğretmenin beden dilini etkili kullanması, kendisine olduğu kadar öğrencilerine de kolaylık sağlamaktadır. Öğrencinin öğretmenin yüzüne baktığında gördüğü, algıladığı ifade, öğrenciye nasıl davranması gerektiği hakkında da önemli ipuçları vermektedir. Öğrencisi ile yüz yüze iletişimde bulunan öğretmen, öğrencisinin mimik ve jestlerini rahatlıkla okuyabilir. Öğrencinin yüzünde bulunan olumlu ya da olumsuz ifadeden, konunun anlaşılıp anlaşılmadığını anlayıp, öğrenme sürecini tekrar başlatabilir ya da pekiştireçler kullanarak sonlandırabilir. Öğretmenlerin iletişim süreci içerisinde kullandıkları jest ve mimikler öğrenciler açısından kimi zaman belirleyici, kimi zaman engelleyici, kimi zaman da yol gösterici olabilmektedir (Baltaş ve Baltaş, 1994; Çalışkan, 2010; Ergin, 2010).

Sınıfta öğretmenin sözel olmayan iletileri öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal öğrenme sonuçları üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu vurgulanmaktadır (White & Gardner, 2017). Sınıfta öğretmen beden dilini uygun şekilde kullandığında öğrencilerin akılda tutma, motivasyon ve öğrenme düzeylerini yükselterek, öğrencilerin öğrenme sürecine katılımını sağlama ve dikkat çekici hale getirerek aktif ve çekici bir öğrenme ortamı yaratabilir. (Haneef, Faisal, Alvi & Zulfiqar, 2014). Çalışkan (2010)'a göre öğretmenler, öğrencilerin dikkatini çekmede, soyut bilgileri somutlaştırmada, vurgulamada ya da mesajın anlaşılabilirliğini artırmada öğretmenin beden dili önemli bir rol oynar.

Sözsüz ipuçlarının etkili kullanımı, dile ekstra bir boyut ekleyerek çok çeşitli sınıf uygulamalarına yardımcı olur:

- öğretmenin gereksiz konuşma süresini azaltma
- öğrenci katılımının artırılması
- güven inşa eder
- sessizlik korkusunu azaltmak
- açık talimatlar
- etkin sınıf yönetimi
- sınıf atmosferi
- dinleme becerilerini geliştirmek
- ikili ve grup etkinliklerinde performansı artırma
- öz ve akran düzeltme
- yanlış anlamalardan kaçınmak
- kültürlerarası yetkinliğin geliştirilmesi.

Öğretmenin rolü, öğrencilerin tüm alanlarda (akademik, sosyal, duygusal) ilerlemelerini ve başarılarını kolaylaştırmaktır. Bu anlamda öğretmenin öğrencilerin genel gelişimi için sorumluluğu eğitimin alt kademelerinde daha yüksektir. Öğretmenlerin kullandıkları beden dilinde vermeyi amaçladıkları mesajların, öğrenciler tarafından amaçlandığı şekilde algılanıp algılanamaması eğitimin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için gereklidir. İşte bu gereklilikten yola çıkılarak yapılan araştırma da öncelikle öğretmenlerin sınıflarında kullandıkları beden dillerine kendi içlerinde yükledikleri anlamların neler olduğunun belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu genel çerçevede bu çalışma sınıf öğretmenlerinin sınıfta kullandıkları beden dilleri ve kullanım amaçlarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

YÖNTEM

1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, Antalya ili merkez ilçelerdeki ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin sınıfta kullandıkları beden dilleri ve kullanış amaçlarını belirlemeyi amaçladığından yakınsak karma desenin veri dönüştürme türündedir. Araştırmada dönüşüm karma yöntem deseni kullanılmıştır. Bu desen tasarımı önce veriler tolanır ve analiz edilerek nitel/nicel kodlar, kategoriler ve temalar elde edilir, ardından veriler nicelleştirilir veya nitelenir (Teddlie ve Tashakkori, 2009; Creswell ve Plano Clark, 2017; Günbayi, 2020). Bu çalışmada öncelikle nitel veriler toplanmıştır. Kodlar, temalar ve alt temalar bulunduktan sonra veriler sayısallaştırılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile öğretmenlerden nitel veriler toplanmıştır. Veriler bütüncül bir bakış açısıyla toplanmış ve analiz edilmiştir. Nitel boyutta tema analizi ve betimsel analize tabi tutulan veriler nicel boyutta tema analizi sonucunda elde edilen temalara dayalı olarak frekans olarak sayısallaştırılarak içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu anlamda çalışma; nitel aşamada bütüncül çoklu durum deseni, nicel boyutta ise ilişki tarama modeli kullanılmıştır. Bütüncül çoklu durum deseni, içerisinde tek bir analiz birimi olan birden fazla durumun ele alındığı durumlarda kullanılmaktadır (Yin, 2014). İlişki tarama modelleri; iki ve daha çok değişken arasındaki birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Cohen, Manion ve Morrison, 2002).

2. Çalışma Grubu

Araştırmının çalışma grubunu Antalya ili merkez ilçelerdeki ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Çalışma grubu tabakalama ve küme örnekleme yöntemleri kullanılarak belirlenmiştir. Antalya ili merkez ilçelerinden üç ilçe ve her üç ilçeden üç okul seçilmiştir. Öncelikle Antalya'da bulunan ilçeler TUİK (2016) verilerine göre sosyo-ekonomik durumları düşük, orta ve yüksek şeklinde gruplandırılmıştır. Bu ayrıma göre sosyo-ekonomik durumu düşük olan bir ilçe, orta olan bir ilçe ve yüksek olan bir ilçe tesadüfi olarak seçilmiştir. Seçilen ilçelerden her birinde basit rastgele yöntemle 3 okul seçilmiştir. Seçilen toplam dokuz okulda görev yapan 23'ü kadın, 22'si erkek toplam 45 sınıf öğretmeni çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Uygulanması

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile öğretmenlerden veri toplanmıştır. Görüşme formunda yer verilecek sorular oluşturulurken öncelikle araştırmanın amaçlarına göre alan taraması yapılmış, yerli ve yabancı kaynaklar taranmış, sınıf öğretmenleri ile ön görüşmeler yapılarak kullandıkları beden dillerine ilişkin genel çerçeve belirlenmiştir. Görüşme formu hazırlama sürecinde alan yazın taraması yapıldıktan sonra sınıf öğretmenleri, iletişim uzmanları ve öğrencilerin görüşleri alınarak kapsam ve biçim açısından yeterli olup olmadığının kontrol edilmesi sağlanmış ve forma son şekli verilmiştir. Uygulamada yarı yapılandırılmış görüşme formu öğretmenlerin sınıfta hangi sözel olmayan iletişim kanallarını kullandıkları, kullandıkları bu sözel olmayan iletişim kanallarını hangi amaçla kullandıklarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Öğretmenlerle nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan 'yüz yüze görüşme tekniği' kullanılmıştır. Öğretmenlerin görüşlerini rahatlıkla aktarabilmesi amacıyla görüşmeler, araştırmacı ve öğretmenden oluşan özel odalarda yapılmıştır. Görüşmeler, bilgi kaybının yaşanmasını önlemek amacıyla öğretmenlerin de onayı alınarak ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Daha sonra ses kayıt cihazından yazılı form şeklinde bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda ses kayıtları yazılı ortama aktarılmış ve "kullanılan sözel olmayan iletişim yöntemleri ve kullanılma amaçları" öğretmenlerin verdikleri yanıtlara göre gruplandırılarak kategorize edilmiştir. Görüşme sürecinde elde edilen yazılı dokümanların çözümlenmesinde ilgili alan yazın dikkate alınarak okunmuştur. Katılımcıların sorulara verdikleri uzun cevaplar, cevabın ana fikrini bozmadan orijinal görüşler korunarak araştırmacı tarafından kısaltılmıştır. Gizliliği sağlamak açısından katılımcılar öğretmen (Ö) kısaltması yapılarak belirtilmiş ve her bir katılımcıya numara verilmiştir. Daha sonra veriler içerik analizi yapılarak sözel olmayan iletişim kategori ve kanallarına (bedensel duruş, ses tonu, jest ve mimikler gibi bedensel hareketleri vb.) göre gruplandırılmıştır. Kategori ve kanalların oluşturulmasında ilgili alan yazından yararlanılmıştır. Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliği verilerin kategorize edilmesi çalışması eşgüdümlü olarak eğitim ve iletişim

alanında uzman iki ayrı akademisyen tarafından da gerçekleştirilmiş; elde edilen sonuçlar karşılaştırılarak ortak kategoriler belirlenmiştir. 45 öğretmenden elde edilen veriler doğrultusunda öğretmenlerin sınıf içerisinde kullandıkları sözel olmayan iletişim kanalları belirlenmiştir.

4. Verilerin Analizi

Araştırmada öğretmenlerden elde edilen verilerin analizi yapılırken içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan içerik analizlerinin sonucunda kuramlara göre kullanılan sözel olmayan iletişim kanalları belirlenmiştir. Öğretmenlerin yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığı ile belirttikleri görüşler toplanıp bilgisayar ortamında yazıya dönüştürülerek kaydedilmiştir. Temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır.

Görüşme sürecinde elde edilen yazılı dokümanların çözümlenirken ilgili alan yazın dikkate alınmış, katılımcıların verdikleri uzun cevaplar ana fikir ve orijinal görüşler korunarak araştırmacı tarafından kısaltılmıştır. Ayrıca gizliliğin sağlanması için araştırmaya katılan öğretmenler (Ö) kısaltması ile belirtilmiştir. Her katılımcıya bir numara verilmiştir.

4.1. Görüşme verilerinin kodlama anahtarına kodlanması: Araştırmacı tarafsız bir biçimde belirlediği altı görüşme veri dökümü formunu ve görüşme kodlama anahtarını bir uzmana vermiştir. Uzman ile araştırmacı birbirinden bağımsız olarak görüşme kodlama anahtarına her bir soru için işaretleme yapmışlardır böylelikle çalışmanın analiz kısmında güvenilirliği (Gay, 1987) korunmuştur.

4.2 Kodlamaların karşılaştırılması ve güvenilirlik: İlk olarak görüşme verilerinin %25'i daha sonra bütün görüşme verileri kodlanmıştır. Araştırmacı ve uzmanın kodlamaları karşılaştırılarak araştırmanın güvenilirliği hesaplanmıştır. Araştırmacı ve uzman işaretlemelerinden "Görüş Birliği" ve "Görüş Ayrılığı" sayıları belirlenmiştir. Araştırmacı ve uzman bir soru için aynı temayı işaretlemiş ya da hiçbir temayı işaretlememişse, bu "uzmanlar arası görüş birliği olarak" kabul edilmiştir. Eğer, uzman ve araştırmacı aynı soru için farklı temalar işaretlemişse, araştırmacının yapmış olduğu işaretleme temel alınmış ve bu durum "görüş ayrılığı" olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın (kodlamaların) güvenilirliği;

$$T \text{ (uzlaşma yüzdesi)} = \frac{\text{Görüş birliği (Na) } 80}{\text{Görüş birliği (Na) } 80 + \text{Görüş ayrılığı (Nd) } 20} * 100$$

Formülü kullanılarak hesaplanmış ve uzlaşma yüzdesi: %80 olarak bulunmuştur. Alan yazında güvenilirlik formülüyle hesaplanan sonucun %70 düzeyinde olması durumunda değerlendiriciler arası güvenilirliğin sağlanmış olacağı belirtilmektedir (Gay, 1987; Miles ve Huberman, 1994). Bu aşamada, güvenilirlik çalışması sonrasında görüşme sorularının güvenilirlik yüzdeleri hesaplanmış ve güvenilirlik sağlandığı görülmüştür. Güvenirlik çalışması sonrasında görüşme sorularının güvenilirlik yüzdeleri hesaplanmıştır. Görüşme sorularının güvenilirlik yüzdeleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Kodlayıcıların kategoriler ile ilgili görüş birliği yüzdeleri

Sorular	Kategoriler	Güvenirlik Yüzdesi(%)
Sınıfta kullanmakta olduğunuz sözsüz iletişimi hangi hareketlerle sağlıyorsunuz?	Beden duruşu	91,0
	Jest ve mimikler	97,4
	Kol, el, parmak	96,5
	Bacak ve ayaklar	96,0
	Göz hareketleri	82,2
	Mekan kullanımı	100,0
	El ve parmaklar	88,5
	Kol	93,4
	Ayak	82,5
	Baş	78,0
Sınıfta kullanmakta olduğunuz sözsüz iletişim hareketlerini hangi amaçla kullanıyorsunuz?	Yüz	84,3
	Göz	71,8
	Onaylama	86,5
	Sevgi	81,3
	Reddetme	87,6
	Dikkat çekme	75,0
	Sessizliği sağlama	73,0
	Hakimiyet	71,0
	Kızgınlık	82,5
	Yanlış davranışı sonlandırma	78,0
Yönlendirme	72,5	

Tablo 1'e göre kodlayıcılar arasında en az "hâkimiyet" kurmada (%71), en yüksek ise kollar, jest ve mimikler (%100) konusunda görüş birliği sağlanmıştır.

BULGULAR

Öğretmenlerin sınıf ortamında kullandıkları sözel olmayan iletişim kanalları ve kullanma amaçlarına ilişkin kayıt altına alınan görüşme bulguları, herhangi bir değiştirme olmadan yazılı hale getirilmiş; eğitim, iletişim psikolojisi alanında uzman bir bilim insanının da görüşleri alınarak eşgüdümlü zamanda veriler analiz edilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler daha sonra kontrol edilerek sonuçlar ortak kategoriler altında toplanarak analiz edilmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin sınıfta iletişim amaçlı kullandıkları beden dilleri ve yaptıkları hareketler Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde Göz, el-kol, jest-mimik (baş ile), beden duruşu, ses, dokunma ile öğrencilere mesajlar iletmektedirler. Öğretmenler bu bedensel dillerini kullanırken birden fazla hareket yapmaktadırlar. Yapılan hareketlerin fiziksel görünürlüğü fazla olan hareketler olduğu görülmektedir. Fiziksel görünürlüğe daha az olan ses tonu değişimleri hareketlerin daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde; yapılan görüşmeler sonucunda öğretmenlerin hepsinin birden fazla sözsüz iletişim yöntemlerinden kullandıkları görülmüştür. Öğretmenlerin sözsüz iletişim türlerinden "baş bölgesi hareketleri"ni (göz teması/jest-mimik) yoğun olarak kullandıkları görülmektedir. Öğretmenlerin tümü (f=45) "baş bölgesi hareketleri"ni kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sözsüz iletişim türlerinden "baş bölgesi hareketleri"ni kullandığını ifade eden öğretmenlerden ikisi aşağıdaki ifadeyi kullanmıştır:

"Sessiz iletişim türlerinden en çok jest ve mimiklerimi kullanıyorum. Dersin akışını bozmadan hem sorun çıkaran öğrencileri sessizce derse katmak için hem de öğrencilerime beklentilerim hakkında ipucu vermek için jest ve mimikleri kullanmak eğitime, sınıf yönetimine katkı sağlıyor. Hem de öğrencilerimle iletişime de olumlu ve sıcak bir atmosfer katabiliyor." (Ö40, E)

Tablo 2. Sınıf öğretmenleri sınıflarında kullandıkları beden dilleri

Temalar	f	Kategoriler
Göz Teması	45	Uzun göz teması kurma Gözlerini açarak bakma
Jest/Mimik	45	Kaşlarını çatma Başını sağa sola salla sallama Başını öne sallama Başını arkaya sallama gülümseme Dudaklarına fermuar kapama hareketi yapma
Beden Duruşu	41	Kollarını bağlama Masaya sıraya oturma Sandalyeden aniden kalkma
Ses Tonu Değişimleri	45	Sesini aniden yükseltme
Dokunma/Yakın Temas	40	Baş okşama Yanaktan makas alma
El Hareketleri	44	Tahtaya masaya sıraya vurma El çırpma İşaret parmağını dudaklarına götürme Ellerini beline koyma Sağ sol başparmağını gösterme Avuç içini açarak dur işareti yapma
Alan Kullanımı	38	Olduğu yerde sabit kalma Sınıf içinde gezinme Masada oturma

"Öğrencilerimle kısa ve uzun göz temasında benim onlardan ne beklediğimi ya da o anda neyin yapılmamasını istediğimi çabucak anlıyorlar. Beden dili güçlü bir iletişim kanalı aslında öğretmen için. Özellikle yüz ifademden, jest ve mimiklerimden öğrencilerim söze gerek kalmaksızın mesajı alıyorlar. Aslında ben de onların beden dilinden, bir bakışından, jest ve mimiklerinden ne durumda olduklarını, o gün bir sorunları, sıkıntıları var mı anlayabiliyorum. Bu aramızda güzel bir bağ" (Ö7,K)

Dökmen (1986), Geçer (2002), Hsu ve Roso (2006), Eryalçın (2006), Şen (2006), Hürmeriç (2008), Babad (2009), Üstünel (2011), Barati (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların bulguları da baş bölgesi, yüz ve göz hareketlerinin kullanımının iletişimde ve eğitimde oldukça güçlü etkilerinin olduğuna yöneliktir. Ancak bu çalışmalarda sözsüz iletişim becerilerinin öğretmenler tarafından kullanılma amaçları ile öğrencilerin öğretmenlerde gözlemledikleri bu sözsüz iletişim kanallarına dair algılarının karşılaştırmalı incelenmesi söz konusu edilmemiştir.

Bulgulara göre öğretmenlerin "ses tonu" sözsüz iletişim türünü de sıklıkla kullandıkları (f=45) görülmektedir. Öğretmenler ses tonlarında iniş ve çıkışları kullanarak sözsüz iletişim kurmaktadırlar. "Ses tonu" sözsüz iletişim türünü sıklıkla kullandığını belirten (Ö36, E) şöyle demektedir:

"Ses tonum benim bu anlamda en etkili yardımcım, olumlu ya da olumsuz duygularımı, ne bekleyip neyin benim rahatsız ettiğini sesimin tonunu yükselterek veya alçaltarak hissettiriyorum. Sesimdeki ani bir değişim aynı zamanda sınıf kontrolünü ve dersin akışının canlı kalmasını da sağlayabiliyor"

Öğretmenlerden (Ö45,K) ise bununla ilgili olarak aşağıdaki ifadeyi kullanmıştır;

"Sesimin aniden yükselmesi durumunda öğrenci yaptığı şeyin hatalı olduğunu ve bundan vazgeçmesi gerektiğini anlayveriyor. Ya da dersten kopmuş öğrenci varsa tekrar dikkatini toplamaya konusunda gerekli mesajı alıyor. Uzun uzun konuşmaya ya da yaptırma gerek kalmıyor böylelikle"

Erözkan (2005), Tabacaru (2016) ve Ismail vd. (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların bulguları da ses tonu ifadelerinin kullanımının eğitimde güçlü etkileri olduğu yönünde destekleyici bulgular içermektedir. Tabacaru (2016) çalışmasını özel eğitim gereksinimli ve engelli öğrencilerle gerçekleştirmiştir. Ismail vd. (2014)'ün çalışmasında ise yalnızca İngilizce dersinde öğrencilerin kendilerini ifade edebilmek için kullandıkları sözsüz iletişim stratejileri ve jestlerin kullanımı ile sıklığı araştırılmıştır.

Sözsüz iletişim türlerinden "el hareketleri"ni kullanan öğretmen sayısının (f=44) da oldukça fazla olduğu görülmektedir. "El hareketleri"ni sıklıkla kullandığını ifade eden öğretmenlerden ikisi şöyle demiştir:

"Ders esnasında dikkat çekmek, otoriteyi devam ettirmek, biraz daha gayretli ya da hızlı olmaları gerektiğini anlatmak gibi pek çok amacı hissettirmek için ellerimi birbirine vurmam yeterli olabiliyor. Öğrenciler ellerimden çıkan sesle kısa bir zamanda pek çok mesajı bir anda almış olabiliyorlar (Ö39)"

"Önemli bir şey söylemek istediğim durumlarda mesajı vermeden önce ellerimi havaya kaldırmam ve konuşurken el/kol hareketlerimle konuşmama destek vermem mesajımın çok güçlü bir şekilde öğrencilere ulaşmasına ve akıllarında kalmasına yardımcı oluyor." (Ö23,E).

Durmaz (2007) ve Benzer (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların bulguları da sözsüz iletişim tekniklerinden el ve kol hareketlerinin öğretmenlerce yoğun olarak kullanıldığı ve öğrencilerin de bu hareketlerden olumlu ya da olumsuz şekillerde etkilendiği yönündedir. Yıldızhan (2014) ise çalışmasında lise öğrencilerinin coğrafya öğretmenlerinin beden dili hareketlerine yönelik görüşleri üzerinde durmuştur. Benzer (2015) ise çalışmasında Türkçe öğretiminde beden dili kullanımının öğrenme ve tutum üzerindeki rolünü incelemiş ve üniversitede okuyan 95 öğrenciyi çalışmaya dahil etmiştir. Bu anlamda yapılmış çalışmaların tezin konusunu oluşturan çalışmamızdan farklı olduğu ve öğretmenlerin kullandıkları sözsüz iletişim teknikleri ile öğrencilerin bunlara ilişkin algılarının ele alındığı bir çalışmanın daha önce gerçekleştirilmemiş olduğu görülmektedir.

Sözsüz iletişim türlerinden "beden duruşları"ni kullanan öğretmen sayısı da (f=41) oldukça fazladır. Bir öğretmen "beden duruşu" sözsüz iletişim türünü kullandığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

"Sınıfta öğrencilerle aramdaki ilişki genelde oldukça iyidir. Derse girerken ve ders sırasında bedensel hareketleri çok sık kullandığımı düşünüyorum. Örneğin kollarımı bağlayıp sessizce arkama yaslanıp beklediğimde öğrencilerim o esnada gereksiz bir gürültü çıkardıklarını ve benim bu durumdan rahatsız olduğumu farkedip susuyor ve derse dönüyorlar. Hatta öyle ki birbirlerini 'ışt susun öğretmen rahatsız oldu' şeklinde uyarılar bile olabiliyor. Bedensel olarak yaptığımız her hareket aslında çok güçlü bir mesaj olabiliyor" (Ö30,E)

Sözsüz iletişim türlerinden "dokunma ve yakın temas"ı kullanan öğretmen sayısı da (f=40) oldukça yüksektir. Kadın öğretmenlerin "dokunma ve yakın temas"ı daha fazla kullandıkları (f=21) görülmektedir. "Dokunma ve yakın temas" sessiz iletişim türünü kullanan iki öğretmenin ifadesi şöyledir:

"Ders esnasında kafasını çevirip sağa sola ya da etrafına bakıp başka şeyle ilgilenmeye başlayanlar olduğunda usulca yaklaşım omzuna dokunur, başını okşarım. Öğrenci böyle bir temasla susması ve dersle ilgilenmesi gerektiğini anlar" (Ö38,E)

"Öğrenci için aslında en büyük ödül sevgiyle saçını okşamak ya da sırtını sıvazlamak oluyor. Öğrenci başarılı bir çalışma yaptığında ya da olumlu bir davranış gösterdiğinde yanına gidip ya da yanıma çağırıp sözel ifadelerin yanında sırtını ya da başını okşuyorum. Böylece öğrenci benim onu takdir ettiğimi çok güçlü bir şekilde hissedip hem mutlu oluyor hem de daha fazla motive oluyor" (Ö33,K)

Barati (2015), Benzer (2015) ve Tabacaru (2016)'nın çalışmaları da bedensel temas ve beden kullanımına dayalı sözsüz iletişim tekniklerinin eğitim ortamında güçlü etkileri olduğu yönünde bulgular içermektedir. Bu çalışmalarda Barati (2015) lise düzeyinde eğitim gören öğrencileri çalışmaya dahil ederken; Tabacaru (2016) ağır ve çok ağır engelli öğrenciler üzerinde beden dilinin etkilerini incelemişlerdir. Çalışmalar bu açıdan çalışmamız ile aynı konuyu ve aynı evreni içermemektedirler.

Sözsüz iletişim türlerinden "alan kullanımı" nı kullanan öğretmen sayısının da fazla olduğu analiz edilmiştir (f=38). Görüşmeye katılan öğretmenlerin çoğu sürekli alan kullanarak, yerinde oturmayı tercih etmeyerek ders anlattıklarını vurgulamışlardır. Sözel olmayan iletişim türlerinden "alan kullanımını" tercih ettiğini belirten bir öğretmen bunu şu şekilde ifade etmiştir:

"Çocukların aktif olduğu zamanlarda sınıfın en arkasındaki bir sıraya geçip sınıf kontrolünü öğrencilerime bırakıp onları izliyorum. Bu da eğitimde ve sınıf yönetiminde etkili oluyor" (Ö8,E)

Kaya (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların bulgularına göre de öğretmenlerin sınıf ortamında olumlu mesafe içeren beden dili kullanımlarının öğrenciler üzerinde olumlu etkileri olduğunu destekler niteliktedir. Kaya (2011) çalışmasında Sosyal bilgiler öğretmenlerinin beden dili hareketlerinin öğrencilerin sosyal bilgiler dersine ilişkin tutumlarına etkisini araştırmış ve ortaokul seviyesinde (6 ve 7. Sınıf) 139 öğrenci çalışmaya dahil edilmiştir. Sözel olmayan iletişim teknikleri konusunda var olan çalışmalar ya yalnızca öğrencilerin algıları ya da yalnızca öğretmenlerin hangi beden dili ifadelerini kullandıklarının araştırılması üzerine dayanmaktadır. Bu anlamda literatürde var olan çalışmalara bakıldığında tezimizin konusunu oluşturan sınıf öğretmenlerinin kullandıkları sözel olmayan iletişim kanalları ve öğrenci algılarının karşılıklı incelenmesi çerçevesinde bir çalışmanın daha önce gerçekleştirilmediği görülmektedir.

Öğretmenlerin sınıfta iletişim amaçlı kullandıkları beden dilleri ve bunların kullanım amaçları ile ilgili karşılaştırma Tablo 3'de verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin sınıflarında beden dilini en çok dikkat çekmek (T=100) amacıyla kullandıkları saptanmıştır. Buna göre öğretmenler dikkat çekmek amacıyla, göz teması kurma (22), masaya, sıraya ya da tahtaya vurma (14), sıra aralarında dolaşma (13), dokunma (12), ses tonuyla oynama (12), masaya ya da sıraya oturma (7), el çırpma (6) gibi bedensel hareketler yapmaktadırlar. Tabloya bakıldığında, erkek öğretmenlerin (53), kadın öğretmenlere (47) göre daha çok dikkat çekmeye yönelik bedensel hareketler yaptıkları söylenebilir. Kadın öğretmenler dikkat çekmek amacıyla en çok masa, sıra ya da tahtaya vurma (7) hareketlerini kullanırken, erkek öğretmenler en çok dikkat çekmek amacıyla göz teması kurma (12) beden dilini kullanmaktadırlar.

Öğretmenlerin sınıflarında beden dillerini en çok kullandıkları amaçlardan bir diğeri de sessizliği sağlamak (54) olmuştur. Sessizliği sağlamak amacıyla, masaya, sıraya ya da tahtaya vurma (14), işaret parmağını dudağa götürme (13), fermuar işareti yapma (12), işaret parmakları ile kulak tıkama (8) ve göz teması kurma (7) beden dilleri kullanılmıştır. Sınıf ortamında sessizliği sağlamak amacıyla kadın öğretmenlerin (32) daha çok beden dili kullandığı, en çok ta fermuar işareti yapma beden dilini kullandıkları görülmüştür. Erkek öğretmenlerin (22) ise çoğunlukla masaya, sıraya ya da tahtaya vurma beden dilini kullanarak sessizliği sağlamayı tercih ettikleri görülmüştür. Öğretmenlerin sınıflarında beden dillerini en çok kullandıkları bir diğer amaç ise, onaylama (29) olmuştur. Öğretmenler öğrencilerini onaylama amacıyla sınıflarında en çok gülümseme (19), dokunma (7) ve başını öne arkaya doğru sallama (2) beden dillerini kullanmaktadırlar. Tablo 2'ye göre erkek (14) ve kadın (15) öğretmenlerin onaylama amacı ile sınıflarında aynı beden dillerini kullandıkları belirlenmiştir.

Tablo 3'ten elde edilen bulguların ışığında, öğretmenler sınıflarında en az cevap beklerken ellerini bele koyma (1) beden dilini, daha sonra kararsızlıklarını göstermek amacıyla dudak bükme (3) beden

dilini, yardımcı olamayacaklarını belirtmek amacıyla dudak bükme (3) beden dilini ve karşısındakini anlayamadığını göstermek amacıyla kaş çatma (3) beden dilini kullanmaktadırlar. Araştırmaya katılan erkek öğretmenlerden sadece 1'inin cevap beklerken ellerini bele koyma, kararsızlığını ve yardımcı olamayacağını göstermek amacıyla dudak bükme beden dillerini kullandığını görülmektedir. Araştırmaya katılan kadın öğretmenlerden ise sadece 2'sinin yardımcı olamayacağını ve kararsızlığını belirtmek amacıyla dudak bükme beden dilini kullandığı saptanmıştır. Beden dilini kullanım amaçları incelendiğinde, öğretmenlerin beden dillerini öğretim amaçlı olmaktan daha çok sınıf yönetiminde düzenleyici, yönlendirici, denetleyici amaçlarla kullandıkları söylenebilir. Bilgi aktarmadan daha çok duygusal iletiler ilettikleri söylenebilir.

Tablo 3. Öğretmenlerin Sınıf Ortamında Kullandıkları Beden Dilleri ve Kullanım Amaçları

Beden dilini kullanım amacı	Kullanılan beden dilleri																																					
	Onaylama	Sevgi	Anlayamama	Beğeni	Beğenmeme	Cesap Bekleme	Ciddiyet	Davranışın Düzeltmesini Bekleme	Davranışın Yanlış Olduğunu	Ders Anlatma	Dersi Destekleme	Dikkat Çekme	Dinlenme	Hâkimiyet	Hazır Olunmasını Bekleme	Kabul Etme	Kararsızlık	Kızgınlık	Ne Yaptığını Sorgulama	Odaklanma	Otorite	Rahatlama	Reddetme	Sessizliği Sağlama	Onaylama	Soru Sorma	Takdir Etme	Tehdit	Uyarı	Üstünlük	Yanlış Davranışın Sonlandırma	Yardımcı Olmama	Yerlerine Oturmalarını Sağlama	Yorgunluk	Yüksek Sesle Konuşmayı Sağlama			
Kollarını bağlama																																						
Tahtaya masaya sıraya vurma																																						
Baş oksama																																						
Yanaktan makas alma																																						
Sıra aralarında dolaşma																																						
Masaya sıraya oturma																																						
Sandalyeden aniden kalkma																																						
Başını sağa sola sallama																																						
Başını öne sallama																																						
Başını arkaya sallama																																						
Gülümseme																																						
Uzun göz teması kurma																																						
Kaşlarını çatma																																						
Gözlerini açarak bakma																																						
El çırpma işareti																																						
Dudaklarda fermuar kapama har.																																						
Ellerini beline koyma																																						
Sağ- sol baş parmağını gösterme																																						
Parmağını dudaklarına götürme																																						
Avuç içini açarak dur işareti yapma																																						
Ellerini arkadan birleştirip yürüme																																						

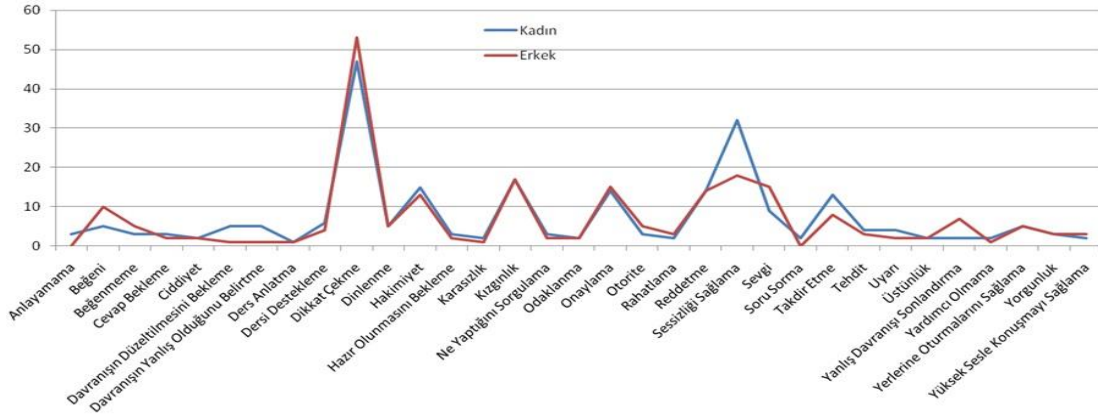
Tablo 3 ten elde edilen bulgulara göre, öğretmenler sınıflarında davranışın gerçekleşmesini beklemek, dinlenmek/odaklanmak, sınıfta sessizliği sağlamak, öğrencisini takdir etmek, derse dikkati çekmek, kızgınlığını ifade etmek, sevgisini göstermek, yapılan davranıştan alıkoymak, dersi anlatmak/desteklemek, beğendiğini belirtmek, öğrencinin yaptığı davranışı sorgulamak, onaylamak/kabul etmek, otoritesini göstermek, yerlerine oturmalarını/derse hazırlanmalarını sağlamak, sınıfta hâkimiyeti sağlamak, reddetmek, kararsız kaldığını belirtmek, uyarı/tehdit ve sorduğu sorunun cevabını beklemek amaçlarıyla beden dillerini kullanmaktadırlar.

Öğretmenler sınıf ortamlarında aynı beden dilini birden fazla amaçta kullanabilmektedirler. Ö43 "Öğrencilerimin yaptığı davranışı onaylarken ve beğendiğimde gülümserim" aynı beden dilini farklı amaçlarla da kullanabildiğini ifade etmektedir. Ö19 "Öğrencilerin dikkatini çekmek ve sınıfta hâkimiyeti sağlamak amaçlarıyla sıra aralarında dolaşırım", Ö18 "Öğrencimin yaptığı davranışı takdir ettiğimde, yaptığı davranışı onayladığımda ve beğendiğimde ona dokunurum" şeklinde ifade etmektedir. Ö21 ise "öğrencinin yapmakta olduğu davranışın yanlış olduğunu belirtmek ve kızdığımı göstermek istediğimde kaşlarımı çatırım" şeklinde ifade etmektedir. Ö23 "Hâkimiyeti ve sessizliği sağlamak amacıyla sıraya vururum" derken, Ö31 "Yapılan hareketi ya da çalışmayı takdir ederken veya konuşmamı desteklerken ellerimi çıkarırım" şeklinde ifade etmiştir.

Duygu iletimi, bilgi iletimi, dikkat çekme ve davranış yönetimi amacıyla beden dilini kullandığı söylenebilir. Öğretmenler sınıfta genel olarak beden dillerini, duyguların iletimi, davranış kontrolü ve davranışların yönetimi ve bilgi yönetimi amacıyla kullanmaktadırlar. Duyguların iletimi olumlu ve olumsuz duyguların iletimi şeklinde olabilmektedir. Yine davranış yönetiminde istenen ve istenmeyen davranışların yönetiminde beden dillerinin etkili kullandığı söylenebilir. Öğretmenler sınıfta öğrencilerle uzun göz teması kurarak, gözlerini açarak yapılan hareketin sonlandırılmasının gerektiğini anlatmayı

amaçlamışlardır. Kaşlarını çatarak öğrencinin/öğrencilerin yapmakta olduğu davranıştan hoşlanmadığını ifade etmeyi amaçlamaktadır.

Şekil 1'e göre öğretmenler sınıflarında en çok dikkat çekme (39), onaylama/kabul etme (24), kızgınlığını ifade etmek amacıyla (24) beden dili kullanmaktadır. Öğretmenler dikkat çekmek amacıyla sınıflarında dokunma, göz teması, el çırpma, masaya/sıraya/tahtaya vurma, elini havaya kaldırma, sıra aralarında dolaşma, ses tonuyla oynama, kollarını bağlama ve masaya/sıraya oturma beden dillerini kullanmaktadırlar. Onaylama/kabul etme amacıyla, gülümseme, yanaktan makas alma, başını öne arkaya sallama ve dokunma beden dillerini kullanırken, kızgınlığını ifade etmek amacıyla da kaş çatma, ağzını dişini sıkarak bakma, masaya/sıraya/tahtaya vurma ve ellerini beline koyma beden dillerini kullanmaktadırlar.

Şekil 1. Sınıf öğretmenlerinin sınıflarında beden hareketlerini kullanım amaçları

Öğretmenler sınıflarında en az, öğrencilerinin ne yaptıklarını sorgulamak amacıyla (1) ve dersi desteklemek/anlatmak amacıyla (3) beden dili kullanmaktadırlar. Ö2 kullandığı beden dilini 'Sınıfa girdiğimde, öğrenciler derse hazır durumda değilse, onların ne yaptıklarını sorgulama amacıyla kollarımı bağlarım' şeklinde ifade etmektedir. Ö11 "Ders anlatırken konuyu desteklemek amacıyla sesimi alçaltıp yükseltirim", Ö12 "Konuyu desteklemek amacıyla elimi belime koyar, ders anlatırım", Ö31 de "Dersi anlatırken ellerimi çırparak konuyu desteklemeye çalışırım" şeklindeki ifadeleriyle dersi desteklemek amacıyla kullandıkları beden dillerini açıklamaktadırlar.

İletişimi başlatmak amacıyla, konuya dikkat çekmek için kullanılan en temel beden dilinin gözler olduğu ifade edilmektedir (Molcho, 2007). Konuyla ilgili literatüre bakıldığında, öğretmenlerin sessizliği sağlamak amacıyla çoğunlukla öğrencilerin kişisel alanlarına girerek dikkati çektiği görülmektedir. Molcho (2007)' e göre karşımızdakiyle göz teması kurarak davranış değişikliği sağlayabiliriz.

Konuyla ilgili alan yazım taraması yapıldığında, hâkimiyet ve otoritenin öğretmende olduğunu gösteren ellerin yukarıdan aşağıya doğru, avuçlar yere bakarak ellerini diktatör konumunda kullanmanın sınıflarda sıklıkla görüldüğü ifade edilmektedir. Sınıflarda bir diğer sıklıkla kullanılan beden dili ise, işaret parmağını sallamadır. Genellikle sınıfı uyarma amacıyla kullanılır. Duygu iletimi, bilgi iletimi, dikkat çekme ve davranış yönetimi amacıyla beden dilini kullandığı söylenebilir. Öğretmenler sınıfta genel olarak beden dillerini, duyguların iletimi, davranış kontrolü ve davranışların yönetimi ve bilgi yönetimi amacıyla kullanmaktadırlar. Duyguların iletimi olumlu ve olumsuz duyguların iletimi şeklinde olabilmektedir. Yine davranış yönetiminde istenen ve istenmeyen davranışların yönetiminde beden dillerinin etkili kullandığı söylenebilir.

Öğretmenler sınıfta öğrencilerle uzun göz teması kurarak; beğenmeme, davranışın yanlış olduğunu belirtme, ders anlatma, hazır olunmasını bekleme, kızgınlık, sessizliği sağlama, tehdit, yanlış davranış sonlandırmayı amaçlamaktadırlar. Gözlerini açarak bakma hareketi ile öğretmen; ne yaptığını sorgulama, davranışın düzeltilmesini bekleme, reddetme ve yanlış davranış sonlandırma davranışlarının gerçekleşmesini amaçlamışlardır.

Öğretmenlerin Sınıf Ortamında Kullandıkları Sözel Olmayan İletişim Tekniklerini Kullanma Amaçlarına ilişkin bulgular Tablo 4 'te istatistiksel olarak verilmektedir.

Tablo 4. Öğretmenlerin sınıf ortamında kullandıkları sözel olmayan iletişim tekniklerini kullanım amaçları.

Kodlar (Amaçlar)	Kadın Öğretmen	Erkek Öğretmen	Toplam
Olumlu duygu aktarımı	20	19	39
Olumsuz duygu aktarımı	20	19	39
Otorite sağlamak/sınıf yönetimi	23	22	45
Bilgi alışverişi	6	2	8
Dikkat çekmek	17	14	31
Davranışı değiştirmek	21	21	42
Tehdit	16	9	25

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin sözel olmayan iletişim tekniklerini en yoğun olarak otorite sağlamak/sınıf yönetimi ile davranışı değiştirmek amaçları ile kullandıkları görülmektedir. Yine öğretmenler olumlu ve olumsuz duygu aktarımı için de sözel iletişim tekniklerini sıklıkla kullandıklarını ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitimde, öğrenci ve öğretmen iletişiminin, etkin ve sağlıklı olmasının başarı üzerindeki önemi düşünüldüğünde, sözel iletişim kadar öğretmenlerin kullandıkları sözel olmayan iletişim kanallarının da etkileri olduğu açıktır. Sınıf ortamında ve dışında öğretmenlerin kullandıkları sözel olmayan iletişim kanalları ve bu kanallara yükledikleri anlamların, öğrenci-öğretmen iletişiminin ne ölçüde sağlıklı gerçekleştiği konusunda fikir vermektedir. Sınıf öğretmenliği, bugün sadece ülkemizde değil tüm dünyada eğitim kurumunun en temel misyonunu yüklenen kesimdir. Nitekim sonraki eğitim basamakları sınıf öğretmenlerinin temellerini attığı eğitim üzerine şekillenmektedir. Sınıf öğretmenlerinin öğrenciler ile kurdukları iletişimde etkin bir işlevi olan sözel olmayan iletişim kanalları ve öğretmenlerin bu konudaki algıları ile öğrencilerin algıları arasında bir farkın oluşup oluşmadığının analizi; hem günümüz eğitim yapısındaki iletişimin ne ölçüde başarılı olduğunun ortaya konmasına hem de gelecekte oluşturulacak eğitim programlarına katkı sağlaması beklenmektedir. Toplumların yarınlarını inşa edecek nesillerin ailelerinden sonra yoğun olarak etkileşim içine girdikleri ve hem psikolojik hem de sosyal olarak etkilendikleri eğitim ortamlarında iletişimin sağlıklı bir şekilde inşa edilmesi ve yürütülmesi önemlidir.

Çalışmadan elde edilen verilere göre, sınıf öğretmenleri sınıflarında beden hareketlerini, baş bölgesi ifadelerini, teması, el ve kol ifadelerini ve ses tonu ifadelerini yoğun olarak kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında öğrencileri ile iletişim kurarken vermek istedikleri mesajları iletmek için sözel olmayan iletişim tekniklerinden sıklıkla faydalanmaktadırlar. Sınıf ortamında öğretmenler tarafından en çok göz teması kurma, gülümseme, dudak bükme, işaret parmağını dudağına götürme, masaya ya da sıraya vurma, dokunma (temas), sıra aralarında dolaşma, el çırpma, ses tonuyla oynama beden dilleri kullanılmaktadır. Yine, Barati'nin (2015), "Öğretmen ve Öğrenci arasındaki Göz Temasının L2 Öğrenmedeki Etkisi" isimli çalışması sonunda öğrencilerin, öğretmenleriyle olumlu ilişkileri anlamında göz temasının kurulduğu sınıfların daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aksoy'un (2016), "Sınıf öğretmenlerinin beden dilini kullanım amaçları ile öğrencilerin algılayışları arasındaki ilişki" çalışmasına göre sınıf öğretmenleri sınıflarında baş hareketlerini, yüz ve göz ifadelerini, oturlan yer ifadelerini, el ve kol ifadelerini, ayak hareketlerini ve mesafe kullanım ifadelerini kullanmaktadırlar. Şen'in (2006), "Sınıf içi İletişimde Beden Dili-Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Öğretmenlerinin Beden Dilini Kullanma Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma" çalışmasında da öğretmenlere göre sınıf içi iletişimde kullanılan olumlu beden dili hareketleri öğrencileri olumlu, olumsuz beden dili hareketlerinin ise olumsuz etkilediği saptanmıştır. Bağcı (2008), "Öğretmenin Beden Dilinin Öğrenciler Tarafından Algılanması" isimli çalışmasında, öğrencilerin beden dillerine dikkat eden öğretmenlerin derslerinde, ilgi ve başarılarının arttığı saptanmıştır. Yine Hürmeriç, (2008)'in "Beden eğitimi öğretmenlerinin sözel olmayan iletişim davranışlarının öğrenci algılarına göre değerlendirilmesi" adlı çalışmasında, beden eğitimi öğretmenlerinin sözel olmayan iletişim davranışlarından, "el ve kol hareketlerini kullanma" ile "yüz ifadelerinden yorgunluk, kızgınlık ve bıkkınlık davranışlarını gösterme" durumlarında, öğrencilerin derse az katıldıkları görülmüştür.

Bu çalışma, Bolat, (1990), Balcı (1996), Şen (2006), Akgül, (2006), Bağcı (2008) Hürmeriç, (2008), Barati (2015), ve Aksoy (2016), tarafından yapılan çalışma sonuçlarına göre, öğretmenlerin kullandıkları sözel olmayan iletişim kanallarının, eğitim öğretim etkinliklerinin niteliğini, verimini, kalitesini ve öğrenci motivasyonunu etkilediği görülmektedir.

Elde edilen bulgulara göre, öğretmenler sınıflarında aynı beden dilini birden fazla amaçla kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında, onaylama, davranışın gerçekleşmesini beklemek, beğeni, dinlenmek/odaklanmak, sınıfta sessizliği sağlamak, öğrencisini takdir etmek, derse dikkati çekmek, kızgınlığını ifade etmek, sevgisini göstermek, yapılan davranıştan alıkoymak, uyarı, otorite kurma, hâkimiyet kurma, takdir etme, anlatmak, onaylamak amaçlarıyla beden dili kullanmaktadırlar. Alan yazın incelendiğinde yapılan çalışmaların bulgularına göre (Geçer, 2002; Çalışkan, 2003; Şen, 2006; Anonim, 2007; Bağcı, 2008; Hürmeriç, 2008; Kaya, 2011; Yıldızhan, 2014) öğretmenler sözel olmayan iletişim tekniklerini yoğun olarak öğrencilerin dikkatini derse çekmek, aralarındaki sevgi ve saygıya dayalı ilişkiyi kuvvetlendirmek, hata yapanları uarmak, öğretim sürecini etkilemeden mesaj vermek, anlattıklarını anlayıp anlamadıklarına ilişkin geri bildirim almak üzere kullanmaktadırlar. Hsu ve Roso (2006) tarihinde gerçekleştirilen "Öğretmenlerin Sözlü ve Sözsüz Olmayan Uyuşmazlık Davranışları ile Öğrencilerin İngilizce Konuşma İsteğinin Tayvan Ortaokul Dersliklerinde Karşılıklı İlişkisi" isimli çalışması sonucunda, öğretmenler sözel olmayan iletişim sayesinde öğrencilerinde derse katılma ve İngilizce konuşma isteğinin daha fazla artmakta olduğunu ifade etmişlerdir.

Öğretmenler sınıflarında en çok dikkat çekmek amacıyla, reddetmek amacıyla, onaylama/kabul etme amacıyla, kızgınlığını ifade etmek amacıyla, dikkat çekmek amacıyla, otorite kurmak amacıyla beden dili kullanmaktadır. Öğretmenler dikkat çekmek amacıyla sınıflarında masaya ya da sıraya oturma, dokunma, sıra aralarında dolaşma, göz teması, kaş çatma el çırpma, masaya/sıraya/tahtaya vurma, öğrencinin yanına gitme ses tonuyla oynama beden dillerini kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında en az, yüksek sesle konuşmayı sağlamak amacıyla ve yorgunluğunu ifade etmek amacıyla beden dili kullanmaktadırlar. Sözel olmayan iletişim pratikleri öğrenci ve öğretmen arasında olumlu/olumsuz duygular oluşturabilmektedir.

Sonuç olarak; sınıf öğretmenleri sınıflarında beden hareketlerini, baş bölgesi ifadelerini, teması, el ve kol ifadelerini ve ses tonu ifadelerini yoğun olarak kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında öğrencileri ile iletişim kurarken vermek istedikleri mesajları iletmek için sözel olmayan iletişim tekniklerinden sıklıkla faydalanmaktadırlar. Sınıf ortamında öğretmenler tarafından en çok göz teması kurma, gülümseme, dudak bükme, işaret parmağını dudağına götürme, masaya ya da sıraya vurma, dokunma (temas), sıra aralarında dolaşma, el çırpma, ses tonuyla oynama beden dilleri kullanılmaktadır.

Öğretmenler sınıflarında aynı beden dilini birden fazla amaçla kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında, onaylama, davranışın gerçekleşmesini beklemek, beğeni, dinlenmek/odaklanmak, sınıfta sessizliği sağlamak, öğrencisini takdir etmek, derse dikkati çekmek, kızgınlığını ifade etmek, sevgisini göstermek, yapılan davranıştan alıkoymak, uyarı, otorite kurma, hâkimiyet kurma, takdir etme, anlatmak, onaylamak amaçlarıyla beden dili kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında en çok dikkat çekmek amacıyla, reddetmek amacıyla, onaylama/kabul etme amacıyla, kızgınlığını ifade etmek amacıyla, dikkat çekmek amacıyla, otorite kurmak amacıyla beden dili kullanmaktadır. Öğretmenler dikkat çekmek amacıyla sınıflarında masaya ya da sıraya oturma, dokunma, sıra aralarında dolaşma, göz teması, kaş çatma el çırpma, masaya/sıraya/tahtaya vurma, öğrencinin yanına gitme ses tonuyla oynama beden dillerini kullanmaktadırlar. Öğretmenler sınıflarında en az, yüksek sesle konuşmayı sağlamak amacıyla ve yorgunluğunu ifade etmek amacıyla beden dili kullanmaktadırlar. Sınıf öğretmenlerinin sınıflarında kullandıkları sözel olmayan iletişim kanallarını ve bunları kullanma amaçlarının tespit edilmesine yönelik araştırmanın bulgularından elde edilen sonuçlara göre belirlenen öneriler şu şekildedir:

1.Uygulayıcıya yönelik öneriler

Sınıf öğretmenleri, sınıflarında bilinçli ya da bilinçsiz şekillerde sözel olmayan iletişim tekniklerini kullanmaktadırlar. Sözel olmayan iletişim tekniklerinin olumlu iletişim kurma ve olumlu iletişim yoluyla eğitimde verimliliği artırma yönündeki fonksiyonu göz önüne alındığında; öğretmenlerin sözel olmayan iletişim teknikleri ve önemi hakkında bilgi sahibi olmaları ve hem teorik hem de pratik anlamda bu konuya dair uzmanlıklarının artırılması önemlidir. Öğretmenlere sözel olmayan iletişim teknikleri ve bu

tekniklerin bilinçli bir şekilde eğitim ortamlarına yansıtılması hususunda Milli Eğitim Bakanlığı, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri bünyesinde çalışan uzmanlar ve rehber öğretmenler aracılığı ile hizmet içi eğitim çalışmaları düzenlemesinin olumlu eğitim ortamlarının oluşturulmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Sınıf öğretmenleri arasında sözel olmayan iletişim tekniklerini kullanımının cinsiyetlere göre, yaş faktörüne göre ve yetiştiği kültürel bölge/aile yapısı gibi değişkenlere göre karşılaştırma yapılması sağlanabilir. Bu değişkenler üzerinden hem öğrencilere öğretmenlerinde gözlemledikleri sözel olmayan iletişim tekniklerinin ve hem de öğretmenlere kullandıkları sözel olmayan iletişim tekniklerinin ne anlama geldiği sorularak aradaki farklılıklar ortaya çıkarılabilir. Elde edilen sonuç hakkında öğrenci ve öğretmenlerin bilgilendirilmesi sağlanarak karşılıklı olarak öğrenci-öğretmen iletişimde sözel olmayan iletişim teknikleri hususunda geri bildirimlerinin sağlıklı olarak oluşturulması yararlı olacaktır. Öğrencilerin öğretmenlerinin sınıflarında kullandıkları sözel olmayan iletişim tekniklerine dair algıları ile öğretmenlerin bu teknikleri kullanma amaçlarının her zaman iki taraf için de ortak anlam içermediği görülmektedir. Bu nedenle sözel olmayan iletişim teknikleri konusunda öğrencilerin de öğretmenler tarafından bilgilendirilmesi yararlı olacaktır.

2. Araştırmacılara yönelik öneriler

Okullarda bulunan öğretmenlere, konu ile ilgili benzer araştırmaların yapılması ve araştırmalardan elde edilen bulguların, sonuçların ve önerilerin öğretmenlerle paylaşılması, konunun gelişmiş ülkelerdeki eğitim ortamlarında yapılan uygulama ve araştırma verileri ile karşılıklı karşılaştırmalarını içeren analizlerle yapılması eğitim performanslarına sözel olmayan iletişim tekniklerinin olumlu/olumsuz etkilerin analiz edilmesine fırsat verebilir. Bu konuda araştırma yapmak isteyenler gözlem tekniğini de kullanıp daha sağlıklı sonuçlara ulaşabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Açıl, M. (2005). *Öğretmenin beden dili*: İstanbul: Armoni Yayıncılık.
- Adair, J. (2006). *Etkili iletişim*: (Çev: Ö. Çolakoğlu): İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılık.
- Akgül K. P. (2006). *Kişilerarası iletişimde dans ve beden dili işlevini etkileyen etmenler ve bir alan araştırması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye.
- Aksoy, S. K. (2016). Sınıf öğretmenlerinin beden dilini kullanış amaçları ile öğrencilerin algılayışları arasındaki ilişki, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, Türkiye.
- Anonim (2007). *Milli Eğitim Bakanlığı mesleki eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi projesi*. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Babad, E. (2009). Teaching and nonverbal behavior in the classroom. In *International handbook of research on teachers and teaching*. 817-827. Springer, Boston, MA.
- Bağcı, M. (2008). *Öğretmenlerin beden dilinin öğrenciler tarafından algılanması (Esenler Örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Balcı, S. (1996). Danışma becerileri eğitiminin üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeyine etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, Türkiye.
- Baltaş, Z. & Baltas, A. (1994). *Bedenin dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barati, L. (2015). *The Impact of Eye-contact between Teacher and Student on L2 Learning*. Journal of Applied Linguistics and Language Research Volume 2, Issue 7, 222-227.
- Başaran, İ. E. (2007). *Eğitime giriş*. Ankara, Ekinoks Yayınları.
- Benzer, A. (2015). *Türkçe öğretiminde beden dili kullanımının öğrenme ve tutum üzerindeki rolü*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education), 30(1), 33-47.
- Bolat, S. (1990). *Yükseköğretimde öğretim elemanı-öğrenci iletişimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Caradec, F. (2006). *Beden dili sözlüğü*. (Çev: C. Aktaş). İstanbul: İnsan ve Toplum Dizisi.
- Covey, S. R. (1997). *Etkili insanların yedi alışkanlığı*. Çev: G. İzveren, O. Deniztekin). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2017). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2002). *Research methods in education*. Routledge.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan insana*. İstanbul, As Matbaacılık.
- Çalışkan, N. (2003). *Sınıf öğretmenlerinin sözel olmayan iletişim davranışlarının değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Çalışkan, N. & Yeşil, R. (2005). Eğitim sürecinde öğretmenin beden dili. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 199-207.
- Çalışkan, N. (2010). *Eğitim, iletişim ve öğretmenin beden dili*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Dilekmen, M., Başçı, Z.ve Bektaş, F. (2008). Eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 223-227.
- Dökmen, Ü. (1986). *Yüz ifadeleri konusunda verilen eğitimin duygusal yüz ifadelerini teşhis becerisi ve iletişim çatışmalarına girme eğilimi üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Durmaz, S. (2007). *Öğretmenlerin sınıf içi iletişim becerilerine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
- Dutta, A. (2011). *Beden dili*. (Çev: Ali Beyaz). İstanbul: Arunas Yayıncılık.
- Erdem, O. (2009). *Duygusal iletişim ve beden dili*. İstanbul: Yakamoz Yayınları.
- Ergin, A. (2010). *Eğitimde etkili iletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erözkan, A. (2005, 21-23 Eylül). *Üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerini etkileyen faktörler*. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitapçığı, İstanbul, Türkiye. 182.
- Eryalçın, T. (2006). *Yabancı dil olarak almanca öğretiminde beden dilinin önemi ve işlevi- uygulamalı bir çalışma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Gay, L.R. (1987). *Education research*. Columbus: Merrill Publishing Company.
- Geçer, A. K. (2002). *Öğretmen yakınlığının öğrencilerin başarıları, tutumları ve güdülenme düzeyleri üzerindeki etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Gregersen, T. S. (2007). Language learning beyond words: Incorporating body language into classroom activities. *Reflections on English Language Teaching*, 6(1), 51-64
- Gunbayi, I. (2020). Systematic curriculum and instructional development for a mixed methods research: SCID-MMR. *Journal of Mixed Methods Studies*, Issue 1, 1-27.
- Haneef, M, Faisal, M. A., Alvi, A. K. & Zulfiqar, M. (2014) The role of non-verbal communication in teaching practice, *Science International-(Lahore)* 26(1),513-517.
- Haviland, W. A., Prins, H. E., & McBride, B. (2016). *Cultural anthropology: The human challenge*. Cengage Learning.
- Hellriegel, J., Slocum, J. W. & Woodman, R. W. (1989). *Organizational behavior*, Fifth Edition: West Publishing Company.
- Hsu, L. & Roso, C. G. (2006). *The relationship between teachers' verbal and nonverbal immediacy behaviors and students' willingness to speak in english in central taiwanese college classrooms*. Taiwan: Graduate School of Education at Oral Roberts University, Tulsa.
- Hürmeriç, H. E. (2008). *Beden eğitimi öğretmenlerinin sözel olmayan iletişim davranışlarının öğrenci algularına göre değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Ismail, R., Ahmad, B. S. & Kaur, S. (2014, December). *Nonverbal communication strategies in dyadic oral interaction*. International Conference on Economics, Education and Humanities (ICEEH'14). Bali, Indonesia.
- Kaya, İ. (2011). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin beden dili hareketlerinin öğrencilerin sosyal bilgiler dersine ilişkin tutumlarına etkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul, Antalya.
- Kozić, D., Žunac, A. G. & Tomić, L. B. (2013). *Use of non-verbal communication channels in the classroom*. Croatian Journal of Education, 15, 141-153.
- Miller, P. W. (1988). *Nonverbal communication what research says to the teacher*. National Education Association Washington, D.C. Third Edition
- Miller, P. W. (2005). Body language in the classroom. *Techniques: Connecting Education And Careers*, 80(8): 28-30.
- Miles, M, B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Molcho, S. (2007). *Çocukta beden dili* (Çev: Rengin Suzan Köseoğlu). İstanbul: DeltaYayıncılık,
- Pease, A. (2003). *Body language-beden dili, karşımızdakinin davranışlarından düşüncelerini anlamının yolu*. İstanbul: Rota Yayınları.

- Sillars, S. (1995). *İletişim*. (Çev. Nüzhet Akın), Ankara: Özgün Matbaa.
- Stuart, C. (2001). *Etkili konuşma*. (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Alfa Basım.
- Şen, S. (2006). *Sınıfçı iletişimde beden dili (anadolu otelcilik ve turizm meslek lisesi öğretmenlerinin beden dilin kullanma düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Tabacaru, C.D. (2016). *Verbal and nonverbal communication of students with severe and profound disabilities*. Research in Pedagogy, 6,111-119.
- Tayfun, R. (2011). *Etkili iletişim ve beden dili*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Toprakçı, E. (2001) Okul müdürlerinin iletişim yeterliği. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 71(71), 29-33.
Erişim: <http://journals.iku.edu.tr/yed/index.php/yed/issue/view/86/83> ikinci
erişim: <https://www.erdaltoprakci.com.tr/wp-content/uploads/2019/09/OKUL-MÜDÜRLERİNİN-İLETİŞİM-YETERLİLİĞİ.pdf>
- Toprakçı, E.(2017). *Sınıf yönetimi*. Ankara: PegemA Yayınları (3.Baskı)
- Teddlie, C., & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- TÜİK, (2016). *İllerde yaşam endeksi 2015*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561> adresinden alındı.
- Üstünel, G. (2011). *Etkili iletişim becerileri ve beden dili*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, Türkiye.
- Yıldızhan, N. (2014). *Lise öğrencilerinin, coğrafya öğretmenlerinin beden dili hareketlerine yönelik görüşleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Yin, R.K. (2014). *Case study methods: design and methods* (5. Baskı). Thousand Oaks: Sage Pbc.
- White, J.& Gardner, J. (2017). *The classroom x-factor: the power of body language and nonverbal communication in teaching*. London and Newyork: Routledge.